

DOI: 10.31648/pw.10869

BARBARA RODZIEWICZ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7724-5602>

University of Szczecin

MEDIALIZACJA WOJENNEJ TRAUMY. DYSKURSYWNA ANALIZA NARRACJI WOŁODYMYRA ZELEŃSKIEGO

The medialization of war trauma. Discursive analysis of Volodymyr Zelensky's narrative

ABSTRACT: The medialisation of the war in Ukraine is a consequence of the alignment of its parties and commentators with the logic of the mass media and concerns all phases of political communication, i.e. the articulation of interests and coalition building, the making of decisions and the interpretation of their results, as well as their social resonance. The medialisation of images of war from each of its parties requires them to take care of their image and actively participate in the construction of war reality and takes place, among other things, at the content level, where a dichotomous way of thinking is emphasised, which is a direct result of the division into aggressors and defenders, allies and enemies. Therefore, the aim of the proposed presentation will be to analyse the media coverage of the war traumatic experience described in President Volodymyr Zelensky's media appearances in the international arena, in national parliaments.

KEYWORDS: medialisation, discourse analysis, war in Ukraine, war trauma, Volodymyr Zelensky

Nieznajdowanie słów, by opisać wojnę – lub przynajmniej zaręczanie, że nie można ich znaleźć – to być może najlepsza z technik, dzięki którym można ukazać jej ogromną skalę.

Kate McLoughlin

Wstęp

Od 24 lutego 2022 roku jesteśmy obserwatorami i bardziej lub mniej zaangażowanymi uczestnikami debaty na temat gotowości świata w zakresie możliwości i sposobów przeciwstawienia się rosyjskiemu agresorowi i opracowania militarnych pakietów pomocowych zaatakowanym Ukraincom. Wyzwaniem dla demokratycznego świata stały się poszukiwania płaszczyzny synchronizacji wojny Rosji przeciw Ukrainie z polityką międzynarodową. W dwóch kwestiach większość

światowych polityków jest jednomyślna. Po pierwsze, panuje powszechna zgoda, że rozpętana przez siebie wojnę Rosja musi przegrać. Po drugie, w obliczu możliwych konsekwencji wybuchu kolejnej wojny o skali światowej żadne z państw NATO nie będzie i nie może się stać jedną ze stron tej wojny.

W niniejszym tekście w żaden sposób nie zamierzam odnosić się ani do analizy, ani tym bardziej dokonywać ocen forsowanych na politycznej arenie międzynarodowych projektów działań i proponowanych przez polityków i dyplomatów rozwiązań. Dla kontekstu mojego badania istotniejsze wydaje się spojrzenie na wojnę w Ukrainie jako testu dla społeczności międzynarodowej (nie tylko mieszkańców krajów sąsiedzkich dla Ukrainy), czyli pytanie o zdolności przeciętnych ludzi do solidarnych zachowań i ich chęci niesienia pomocy Ukraińcom. Jak pokazała praktyka, wbrew pewnym obawom, a przede wszystkim wbrew oczekiwaniom agresora, społeczeństwa i rządy większości krajów nie zajęły postawy indyferentnej, wręcz przeciwnie niemal jednomyślnie moralnie potępiły inwazję Putina na niezawisłe państwo, wykazały swoją solidarność z napadniętym narodem, a także opowiedziały się za udzielaniem mu jak najdalej idącej pomocy humanitarnej (Bazhenova 2023; Mik 2022; Potyrała 2023; Tyszkiewicz 2023; Wasiuta 2022). Innymi słowy wspólnota międzynarodowa uznała, że krajowi używającemu siły, by zniszczyć ład międzynarodowy i naruszającemu tym samym ich poczucie bezpieczeństwa, należy się przeciwstawić, okazując humanitaryzm, charakteryzujący się żarliwością i pełnym współczuciem zaangażowaniem. Na kierunek i intensywność tych emocji swój wpływ wywarły doniesienia medialne o skutkach rosyjskiej inwazji na Ukrainę w postaci skali zniszczeń zabudowy i infrastruktury, ale przede wszystkim medialne obrazy pokazujące bestialstwo i skalę zbrodni popełnionych na cywilnej ludności ukraińskiej przez żołnierzy rosyjskich.

Wpływ mediów oraz ich wizualnej retoryki wojennej na postawy odbiorców tego typu komunikatów został już opisany przez A. Kampkę (2022). W swoim badaniu zamierzam skupić uwagę Czytelnika na strategiach dyskursywno-narratywnych Wołodymyra Zeleńskiego podejmowanych w celu zaangażowania społeczności międzynarodowej w okazywanie pomocy na rzecz zaatakowanej Ukrainy. Dalej poszukiwać będę odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Jakie ramy interpretacyjne nadaje Zeleński swoim aktom retorycznym, kiedy opisuje traumę wojenną Ukraińców stając przed społecznością międzynarodową, która nie ma z nią bezpośredniego doświadczenia? Jakie sytuacje tworzy i jakie fakty w ramach zarysowanej sytuacji przytacza? Jaki wpływ na wybory te ma jego wiedza o doświadczeniach traumatycznych audytorium przed którym staje? Jakie narzędzia wykorzystuje w celu zdefiniowania problemu i przedstawienia go swojej publiczności powiązanej z określonym miejscem, czasem i własnym doświadczeniem? Jak wykorzystuje te doświadczenia w celu budowania wspólnoty dyskursywnej wobec zagrożeń płynących ze strony Rosji?

1. Teoretyczno-metodologiczny kontekst badania

Od pierwszego dnia rosyjskiej inwazji na Ukrainę Zeleński jest bardzo aktywny medialnie. W swoich mediach społecznościowych publikuje i komentuje sytuację z pola bitwy, dodaje otuchy rodakom i zagrzewa ich do walki, apeluje do świata o udzielenie pomocy krajowi. Jego aktywność w tym zakresie dość wyczerpująco i wieloaspektowo opisała D. Narożna (Narożna 2022). Ja skoncentruję się na działaniach komunikacyjnych prezydenta Ukrainy podejmowanych na dwóch poziomach komunikowania międzynarodowego (pełny wykaz materiału badawczego zaprezentuję nieco dalej), tj. oddziaływania wzajemnego prezydenta Ukrainy z elitami innych państw oraz jego działaniach zmierzających do przekazania informacji o sytuacji w Ukrainie społeczeństwom krajów, przed którymi elitami występuje. Działania komunikacyjne Zeleńskiego skierowane do zagranicznego odbiorcy traktować zatem będę jako rodzaj jednocześnie instytucjonalnego i interpersonalnego (Kokowicz 2017) opiniotwórczego oddziaływania na odbiorców w celu uzyskania dla walczącej Ukrainy wsparcia emocjonalnego, humanitarnego wojskowego i finansowego.

Medialna widoczność Zeleńskiego na arenie międzynarodowej ma swój precyzyjny cel, którym jest dostarczenie dowodów zbrodni wojennych dokonywanych na Ukraincach będących następnie podstawą argumentacji na rzecz stanowiska międzynarodowej opinii publicznej służącego interesom Ukrainy. W swojej narracji wojennej Zeleński odsyła słuchaczy do sekwencji zdarzeń i sytuacji, które stoją u jej podstaw. W nieustannym stanie mediatyzacyjnej gotowości, tj. z uwzględnieniem paradygmatu codzienności, paradygmatu świata symbolicznego oraz paradygmatu wynikającego z siły i wpływu przekazów medialnych na zmiany społeczne (Sasińska-Klas 2014), utrzymuje on traumatyczne wojenne przeżycia ludności cywilnej Ukrainy i walczących na froncie żołnierzy ukraińskich oraz umiejętnie wykorzystuje w tym celu podstawowe typy narzędzi przekonywania, czyli *logos* (siła argumentacji), *ethos* (charakter mówcy) oraz *patos* (emocje odbiorców) (Skulska 2016). Zeleński w swoich licznych wystąpieniach przed międzynarodowym audytorium w sposób zamierzony odwołuje się również do traumy utrwalonej w pamięci zbiorowej swoich słuchaczy. Jako wprawny i przygotowany retor jest świadom, że kraje dotknięte w przeszłości doświadczeniem traumatycznym wojną, okupacją, ludobójstwem, klęskami żywiołowymi, katastrofami itp. są bardziej wrażliwe na traumy innych narodów. Każde przemówienie prezydenta przed międzynarodowym gremium to rodzaj małych narracji, które nie są przypadkowymi opowieściami, przeciwnie należą do jednej narracji, w której liczy się interakcja między nadawcą i odbiorcą, a spójności nadaje im perspektywa podmiotu mówiącego i podmiotów słuchających zanurzonych w kulturowo doświadczanej i intersubiektywnie generowanej wiedzy o świecie (Filar 2013).

Analizowane wystąpienia Zełeńskiego w parlamentach krajowych mieszczą się w obszarze dyskursu politycznego i stanowią specyficzny gatunek wyodrębniony przede wszystkim ze względu na właściwości tekstowe, wagę i schematyczność poruszanych problemów oraz centrum tematyczne, ale również kontekstowe, które spełniają podstawowe kategorie wyróżniające dyskurs polityczny według T. van Dijka (2003, 15): globalną domenę – politykę; dokonywane akty globalne – informowanie, przekonywanie, argumentowanie, planowanie; okoliczności globalne – parlamenty narodowe; akty globalne – przedstawianie postulatów; polityczne role uczestników – prezydent i parlamentarzyści, polityczną wiedzę uczestników – ich przekonania, system wartości i cele.

Pluralizm metodologiczny z założenia przyjmujący interdyscyplinarne podejście do badań dyskursu, w tym dyskursu politycznego, nie pozwala na stosowanie jednej uniwersalnej metody. Wybór paradygmatu metodologicznego do analizy wystąpień prezydenta Ukrainy uwarunkowany jest przyjęciem wspomnianych przesłanek genologicznych, podstawowych założeń ontologicznych odnoszących się do umiejscowienia w czasie (świata, który istnieje, teraźniejszości) i tła społeczno-politycznego (wojna) oraz przede wszystkim fenomenologicznych, które wiążą się z projekcją i konstruowaniem świata doświadczanego, uwarunkowanych sytuacyjnie (trauma). Uznałam, że użytecznym narzędziem badawczym będzie przede wszystkim wypracowane na gruncie metodologii kognitywnej profilowanie – zespół charakterystyk zrekonstruowanych dla centralnego pojęcia traumy oraz w niewielkim wymiarze (ze względu na ograniczoną objętość tekstu raczej jedynie zasygnalizowane) odniesienie do strategii i towarzyszących im taktyk dyskursywnych stosowanych przez Zełeńskiego.

Pojęcia „profil” i „profilowanie”, wprowadzone do aparatu pojęciowego nauki przez R. Langackera (1995), rozwijał następnie J. Bartmiński (1993) i jego współpracownicy z Lublina. Przyjęte przeze mnie pojęcie profilowania nawiązuje do rozumienia tego terminu w następującym ujęciu:

Profilowanie jest subiektywną (tj. mającą swój podmiot) operacją językowo-pojęciową, polegającą na swoistym kształtowaniu obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (podkategoriach, fasetach), takich jak na przykład pochodzenie, cechy wyglądu, funkcje, zdarzenia, przeżycia, w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia (Bartmiński | Niebrzegowska 1998, 212).

W wyniku procesu profilowania powstaje profil pojęcia, który Langacker (1995, 185 i n.) rozumie jako uwydatnianie (podświetlanie) pewnych elementów w bazie i usunięcie innych na dalszy plan, traktując go tym samym jako warianty znaczenia pojęcia. Bartmiński i Niebrzegowska tłumaczą pojęcie profilu jako

wariant wyobrażenia przedmiotu hasłowego, ukształtowanego poprzez dobór faset, ich uporządkowanie według reguł implikacji, ich wypełnienie treścią stosownie do przyjętej wiedzy o świecie, zarazem wariant kreowany przez jakiś czynnik dominujący, dominantę (Bartmiński | Niebrzegowska 1998, 217).

Profile pojęć ujawniają się, jak wynika z badań szkoły lubelskiej, na poziomie tekstu i dyskursu. Metoda profilowania umożliwia zatem realizację postawionego w niniejszym opracowaniu zadania rekonstrukcji sposobów medializacji traumy.

2. Materiał badawczy i jego analiza

Materiał do analizy stanowią prezydenckie wystąpienia Zeleńskiego wygłoszone w parlamentach narodowych w okresie od 8 marca 2022 do 13 stycznia 2023 r.: 8 marca 2022 r. w parlamencie Wielkiej Brytanii, 20 marca 2022 r. w izraelskim parlamencie Kneset, 23 marca 2022 r. w japońskim parlamencie Kokkai, 23 marca 2022 r. na wspólnym posiedzeniu Senatu, Zgromadzenia Narodowego Republiki Francuskiej i Rady Miasta Paryża, 31 marca 2022 r. w holenderskim parlamencie Staten-Generaal, 5 kwietnia 2022 r. w hiszpańskim parlamencie Las Cortes Generales, 7 kwietnia 2022 r. w greckim parlamencie, 8 kwietnia 2022 r. w fińskim parlamencie Eduskunta, 11 kwietnia 2022 r. w południowokoreańskim parlamencie Gukhoe, 13 kwietnia 2022 r. w estońskim parlamencie Riigikogu, 13 grudnia 2022 r. w nowozelandzkim parlamencie, 22 grudnia 2022 r. w Kongresie Stanów Zjednoczonych oraz 13 stycznia 2023 r. na uroczystym posiedzeniu litewskiego parlamentu Seimas z okazji Dnia Obrońców Wolności i ceremonii wręczenia Nagrody Wolności Republiki Litewskiej. Wszystkie wykorzystane fragmenty wystąpień zostały zaczerpnięte z oficjalnej strony internetowej prezydenta Ukrainy¹.

Zostały one wybrane nie tylko ze względu na ich specyfikę genologiczną, lecz także przede wszystkim z uwagi na tematykę – wszystkie przemówienia stawiają w mniejszym lub większym stopniu w centrum narracji doświadczenie traumy – silnego doznania na skutek niekorzystnego, niemożliwego do opanowania, nieprzewidywalnego, silnie stresującego zdarzenia (Zimbardo Gerrig 2012, 533), które wywiera negatywny wpływ na psychikę, powodując w niej trwałe zmiany: szok, wstrząs oraz uraz (Kopaliński 2012, 942). Trauma jest naturalnie występującym wydarzeniem druzgocącym jednostkowe bądź zbiorowe poczucie dobrostanu aktorów (Alexander 2010, 196). Zeleński odwołuje się do wspólnotowego doświadczenia negatywności (Berlant 2018, 178), pozostawiającego nieusuwalne ślady na grupowej świadomości, odciskającego nieodwracalne piętno na wspomnieniach i tożsamości członków zbiorowości (Alexander 2010, 195) – traumy kolektywnej jako pamięci

¹ <https://www.president.gov.ua>

o destruktywnych skutkach działań wojennych, zagrożeń egzystencjalnych, społecznych, polityczno-ustrojowych oraz katastrof ekologicznych.

W analizowanym wycinku dyskursu medialnego z podstawowego pojęcia traumy wyłaniają się jego pochodne obrazy – profile – uwarunkowane i ukształtowane przez podmiot komunikujący – który obserwuje, postrzega, następnie interpretuje i w rezultacie nazywa świat doświadczany na wiele różnych sposobów, koncentrując się na eksponentach zależnych od miejsca, czasu, *differentia specifica* adresatów (ich przekonań, wyznawanego systemu aksjologicznego, historii i terażniejszości zbiorowości narodowej oraz grup interesów, do których przynależą) oraz przyjmując ich perspektywę, przez co odbiorca zostaje niejako włączony do wspólnoty dyskursu *homo loquens*, który przydziela mu rolę aktywnego uczestnika komunikacji (odbierającego, wydobywającego znaczenia, rozumiejącego):

Profil 1

Rosja jako agresywny sąsiad

Przemówienie skierowane do Finów:

Ви вже бачили у своїй історії жорстокість і безглуздість вторгнення з Росії. Будьмо чесними: загроза зберігається. Потрібно зробити все, щоб це не повторилося знову. Війна Росії проти України зараз вирішує не тільки долю нашої держави. Не тільки долю нашого народу. А всіх, хто має спільний кордон із Росією. Як і ви 83 роки тому, Україна має сміливість захищатися проти такого ворога, чії сили значно переважають. Їх просто дуже багато – у кількісному вираженні. У них дуже багато техніки й дуже багато ракет. Багато людей, яких можна кинути на війну. І багато нафтодоларів і нафтоєвро, які витрачаються на пропаганду агресії. Але як ваша сміливість врятувала вашу державу від сталінської навали, так і наша сміливість протистоїть цьому вторгненню.

(Nawiązanie do agresji zbrojnej Sowietów na Finlandię która miała na celu wcielenie ziem wschodniej części Półwyspu Skandynawskiego w skład ZSRR. W tzw. wojnie zimowej naród fiński pomimo znaczącej przewagi sowieckiej armii nad wojskiem fińskim potwierdził swoją waleczność i ambicję stawienia oporu silniejszemu najeźdźcy. Warunki podpisanego przez Finlandię w marcu 1940 r. pokoju były wprawdzie niekorzystne – państwo straciło wówczas blisko 10% terytorium – jednak Finom udało się obronić niepodległość).

Przemówienie skierowane do Estończyków:

Не мають повторитися чорні сторінки історії, коли депортовані українці та естонці залишилися на довгі роки в Сибіру чи на Далекому Сході Росії. Там уже більш ніж достатньо українських та естонських могил – могил тих, хто загинув від комуністичних депортацій. І тому я закликаю вас на рівні Євросоюзу знайти такі інструменти впливу на Росію, такі інструменти тиску, які могли б зупинити депортації та повернути всіх депортованих людей додому. Євросоюз має силу, щоб забезпечити це. Євросоюз повинен скористатися цією силою. Поки Росія

не поверне примусово вивезених українців, поки не поверне тисячі вкрадених дітей, вона не повинна отримувати жодних грошей від європейських держав чи компаній.

(Odniesienie do masowych deportacji ludności po przyłączeniu Estonii do ZSRR. Podczas drugiej fali deportacji w ramach operacji „Priboj” ponad 20 tys. estońskich obywateli, 2,5% całej populacji, zostało zesłanych na Syberię). Przemówienie skierowane do Litwinów:

Литва есть и, я уверен, и дальше будет одним из самых искренних защитников свободы. И это – лучший способ почтить память и подвиг героев, победивших империю в эти зимние дни 32 года назад. Ваши люди тогда не просто защитили здания телецентра, парламента и другие. Вы защитили свой исторический выбор. [...] Литовские сердца полностью мобилизовались. И это было залогом вашей тогдашней победы. [...] Этот день – День защитников свободы – именно то время, когда следует напомнить, что свобода жива, когда жива идея ее защиты. Когда есть люди, готовые за нее сражаться. И когда это не просто риторика, а реальные действия.

(Przywołanie tragicznych wydarzeń z 13 stycznia 1991 r. i agresji wojsk radzieckich na Litwę, która niespełna rok wcześniej jako pierwsza z republik wchodzących w skład ZSRR proklamowała niepodległość. W starciach z jednostkami radzieckiej armii pod wieżą telewizyjną w Wilnie zginęło 14 cywilów, a 600 osób zostało rannych. 13 stycznia na Litwie jest obchodzony Dzień Obrońców Wolności, a polegli cywile czczeni są jako bohaterowie walki o niepodległość).

Profil 2

Пам'ять о огиарач

Przemówienie skierowane do Żydów:

Мені не треба вас переконувати, наскільки переплелися наші історії. Історії українців та євреїв. У минулому й зараз, у цей страшний час. Ми – в різних державах і в абсолютно різних умовах. Але загроза одна і у нас, і у вас – тотальне знищення народу, держави, культури. І навіть імені України, Ізраїлю. Я хочу, щоб ви відчули все це. Я хочу, щоб ви задумалися про цю дату. Про 24 лютого. Про початок цього вторгнення. Вторгнення Росії в Україну. 24 лютого. Цей день двічі увійшов в історію. І обидва рази – як трагедія. Трагедія для українців, для євреїв, для Європи, для світу. 24 лютого 1920 року була заснована Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини – НСДАП. Партія, яка забрала мільйони життів, знищила цілі країни, намагалася вбити народи. Через 102 роки, так само 24 лютого, був відданий злочинний наказ про початок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Вторгнення, яке забрало вже тисячі життів, мільйони людей залишило без дому, зробило їх вигнанцями. [...] Це масштабна й підла війна, спрямована на знищення нашого народу. Знищення наших дітей, наших сімей, нашої держави, наших міст, наших громад, нашої культури. І всього, що робить українців українцями. [...] Саме тому я маю право

на цю паралель і на це порівняння. Нашої історії і вашої історії. Нашої війни за своє виживання й Другої світової війни.

(Odniesienie daty agresji Rosji na Ukrainę do daty powstania NSDAP, której rasistowska polityka terroru i ludobójstwa doprowadziła do zagłady milionów Żydów).

Przemówienie skierowane do Hiszpanów:

Уявіть, що люди зараз у Європі живуть тижнями у підвалах, щоб урятувати життя. Від обстрілів, від авіабомб. Щоденно! 2022 рік, квітень, а реальність в Україні – як у квітні 1937-го. Коли увесь світ дізнався назву одного з ваших міст – Герніки. Уявіть, що у звичайних містах можуть бути штучно створені такі умови, коли понад сто тисяч людей тижнями живуть без води, без їжі, без ліків. Російські війська заблокували наше місто Маріуполь більш як три тижні тому. Вони знищують це місто повністю – там уже немає нічого, крім руїн. Понад 90% усіх будівель зруйновано! Вбитих людей ховали просто у дворах біля зруйнованих багатоповерхівок, де вони жили... Російська авіація бомбардувала навіть ті будівлі в Маріуполі, про які точно знала, що там ховаються люди. Там ховались діти...

(Przywołanie faktu zbombardowania przez niemiecki Legion Condor baskijskiego miasteczka Guerniki 26 kwietnia 1937 r. podczas hiszpańskiej wojny domowej. Tragiczny los mieszkańców Guerniki stał się symbolem okrucieństwa, jakie niesie ze sobą wojna totalna).

Przemówienie skierowane do Holendrów:

У 2014 році світ ще не розумів уповні, навіщо російські окупанти зайшли на нашу землю. Тоді – на землю Криму, частково – на землю Донбасу. А ви відчули це. Після збиття ними малайзійського «Боїнга», який летів з Амстердама.

(Wspomnienie katastrofy malezyjskiego samolotu, zestrzelonego przez Rosjan nad Donbasem w lipcu 2014 r. W katastrofie straciło życie 193 obywateli Holandii).

Profil 3

Walka o niezależność

Przemówienie skierowane do Holendrów:

Я знаю, що завтра ваша країна відзначатиме 450 років із початку збройного повстання проти тиранії. Фундаментальна подія для вашої держави, для вашого суспільства. За нормальних обставин у своєму зверненні до вас я говорив би про це так, як ви, я думаю, звикли чути. Як про історію, історичний момент. Як про вашу спадщину. Як про здобутки поколінь людей, які жили 450 років тому. Але сьогодні, коли моя країна бореться проти тиранії, я говоритиму про це виключно як про подію теперішнього часу. Як про те, що має відбутися тут і зараз. Що швидше, то краще. У чому була мета засновників Нідерландів? Очевидно: свобода, демократія, людська гідність, згуртованість, культурне, релігійне розмаїття. Відтоді тривав шлях до всього, що показує сучасну Європу. До вільного життя десятків різних народів разом – у єдиному просторі. До толерантності, яка

забезпечує небачений в історії людства рівень поваги людей одне до одного. І все це зараз – знову під ударом. Все це зараз знову потрібно захищати. Захищати на сході Європи, захищати в нашій державі, в Україні. Поки що тільки в Україні... (Nawiązanie do obchodów 450 rocznicy śmierci męczenników z Gorkum w 1572 r., ofiar wojny osiemdziesięcioletniej, 1568-1648, o wyzwolenie narodu holenderskiego spod panowania hiszpańskiego).

Przemówienie skierowane do Greków:

Зв'язок України та Греції настільки давній, що зараз вже й неможливо знайти його початок. Грецькі поліси на нашому узбережжі Чорного моря, культурний обмін і торгівля, співжиття громад – усе це тисячі років історії. [...] Саме з Грецією пов'язаний розвиток християнства – і не тільки в нашій державі, а й загалом у нашому регіоні. Україна – одна з найбільших країн православ'я, і світло Хрещення було принесене греками. Якби хтось спробував вирвати з української історії та культури грецьке коріння, то ми б втратили, втратили фундаментальну частину себе. Так само і для вас – базові речі вашої історії, вашого національного самосприйняття пов'язані з українською землею. «Свобода або смерть!» – ці слова відображають зараз не тільки нашу боротьбу проти спроби Росії підкорити Україну. Це частина вашої ідентичності, яка походить з нашої Одеси. Ще одного південного міста України, яке Росія може спробувати знищити так само, як і Маріуполь. [...] «Філікі Етерія», створена в нашій Одесі, відіграла таку роль в історії вашої держави, яку неможливо переоцінити. І я закликаю вас зараз відкрито створити таку нову спільку друзів, яка зможе врятувати українців і греків півдня нашої держави, яка зможе допомогти Маріуполю.

(Odniesienie do działalności tajnego stowarzyszenia Filiki Eteria, które powstało w Odessie i w marcu 1821 r. zainicjowało antytureckie powstanie narodowowyzwoleńcze w Grecji).

Przemówienie skierowane do Brytyjczyków:

Я звертаюся до всіх людей Сполученого Королівства. До всіх людей Великої Британії. Великого народу. З великою історією. Я звертаюся до вас як громадянин, як Президент, але теж великої країни. З великою мрією. І великою боротьбою. Я хочу розповісти вам про наші 13 днів. 13 днів міцної війни, яку ми не розпочинали й не хотіли. Але ведемо. Тому що не хочемо втратити те, що в нас є, те, що наше, – Україну. Так само, як ви не хотіли втратити свій острів, коли нацисти готувалися розпочати битву за вашу велику державу, битву за Британію. (Przypomnienie największej bitwy powietrznej II wojny światowej. Tak zwana bitwa o Wielką Brytanię, ang. *Battle of Britain*, – kilkumiesięczna batalia, która miała Hitlerowi utorować drogę do inwazji na angielskie wybrzeża, zakończyła się 31 października 1940 r. porażką sił powietrznych nazistowskich Niemiec i zwycięstwem Królewskich Sił Lotniczych).

Przemówienie skierowane do Koreańczyków:

Росія хоче знищити нашу незалежність, нашу державу, пошматувати її. Хочє знищити все, що робить нас українцями, робить нас окремою нацією. А потім

піти далі у Європу, далі в Азію. [...] І ви це пам'ятаєте. Ви знаєте, що таке захищати свою землю. Пам'ятаєте, коли в 1950-х роках до вас прийшла навала тих, хто хотів знищити вашу свободу. Вони руйнували, вони вбивали. Що б вони залишили від вашої самобутності, якби їм вдалося? Це страшне питання. Але ви вистояли, світ вам допоміг. Зараз ми прагнемо того ж.

(Przywołanie obrazu wojny w latach 1950-1953 oraz ataku Korei Północnej, wspieranej przez armie ZSRR i Chin, na Koreę Południową, wspieraną przez siły zbrojne ONZ, faktycznie USA, z zamiarem połączenia i objęcia systemem rządów komunistycznych obu krajów. Liczba zabitych po stronie Korei Południowej wyniosła ok. 400 tys.).

Profil 4

Obrona wartości demokratycznych

Przemówienie skierowane do Francuzów:

Українці бачать, що Франція так само цінує свободу, як це було завжди. І ви захищаєте її. Ви пам'ятаєте, що це таке. Свобода, рівність, братерство. Кожне з цих слів для вас сповнене силою! Я відчуваю це. Українці відчувають це. Тому ми очікуємо від вас, очікуємо від Франції, від вашого лідерства, що ви зможете зробити так, щоб Росія шукала мир. Щоб закінчила цю війну проти свободи. Проти рівності. Проти братерства. Проти всього, що зробило Європу єдиною. І сповненою вільним різноманітним життям.

(Odwołanie do wolności, równości i braterstwa, fr. *liberté, égalité, fraternité*, – hasel rewolucji francuskiej w latach 1789-1799 oraz podstawowych wartości definiujących francuskie społeczeństwo, które w porządku prawnym mają pozycję zasad naczelnych – art. 2 Konstytucji V Republiki Francuskiej).

Przemówienie skierowane do Amerykanów:

Це битва не тільки за землю, за ту чи іншу частину Європи. Це битва не тільки за життя, свободу й безпеку українців чи будь-якого іншого народу, який Росія прагне підкорити. Це битва за те, у якому світі житимуть наші діти й онуки та їхні діти й онуки. Вона визначить, чи буде це демократія – для українців і для американців, для всіх.

(Przywołanie zagrożenia zwycięstwa systemu autokratycznego nad demokratycznym. Jednym z głównych założeń polityki zagranicznej obecnego prezydenta Stanów Zjednoczonych Joe Bidena jest potwierdzenie pozycji USA jako globalnego lidera wspólnoty państw demokratycznych oraz strażnika i promotora takich wartości, jak rządy prawa, przestrzeganie praw człowieka i demokratyzacja).

Profil 5

Zagrożenie dla środowiska naturalnego

Przemówienie skierowane do Japończyków:

Кожен із вас знає, що таке Чорнобиль. Атомна станція в Україні, на якій у 1986 році стався потужний вибух. Викид радіації. Наслідки якого були зафіксовані в різних

частинах планети. 30-кілометрова зона навколо Чорнобильської станції досі закрыта. Вона небезпечна. У лісах, які заповнюють закрыту зону, ще тоді, під час ліквідації наслідків вибуху на станції, були захоронені тисячі тонн заражених матеріалів, уламків, машин. Просто в землі. 24 лютого саме по цій землі поїхала російська бронетехніка, здіймаючи радіоактивний пил у повітря. Чорнобильська станція була захоплена. Силою, зброєю. Уявіть: атомну станцію, на якій сталася катастрофа. Конфайнмент, який закриває зруйнований реактор. Сховище ядерних відходів, що працює. Росія перетворила і цей об'єкт на арену війни. [...] На нашій землі працюють чотири атомні станції! Це 15 атомних блоків. І всі вони – під загрозою.

(Odniesienie *implicite* do największego w XXI w. i drugiego po katastrofie czarnobylskiej najpoważniejszego wypadku w historii przemysłu jądrowego pod względem emisji radioaktywnych odpadów do środowiska – do awarii japońskiej elektrowni jądrowej Fukushima Daiichi z 11 marca 2011 r.).

Przemówienie skierowane do Nowozelandczyków:

Свічені люди добре розуміють, що означає війна для навколишнього природного середовища. Ваше суспільство саме таке – освічене. Зруйновану економіку та інфраструктуру можна відбудувати. На це потрібні роки. Але зруйновану природу не відбудуєш. Як не повернеш знищене життя. Станом на зараз 174 тисячі квадратних кілометрів української території забруднені мінами та боєприпасами, що не розірвалися. Аква торія Чорного й Азовського морів також забруднена мінами і втратила сотні тисяч живих істот, які загинули внаслідок бойових дій і активності російського військового флоту. Десятки річок забруднені. [...] Три мільйони гектарів лісів в Україні уражені бойовими діями. Усе це та інші прояви російської екоцидної політики матимуть безпосередні негативні наслідки для мільйонів людей, для нашого регіону й сусідніх регіонів. Я впевнений, що ваше суспільство відчуває крихкість нашого світу. Відчуває, наскільки важливо для всіх людей на планеті вести раціональну політику щодо нашого спільного дому. [...] І я закликаю вас підтримати у вашому парламенті українську формулу миру й розпочати консолідацію світу заради восьмого пункту формули – заради протидії екоциду.

(Przywołanie zagrożenia ekozagładą jako konsekwencji wpływu działań wojennych na środowisko naturalne. Nowa Zelandia jest jednym z globalnych pionierów działań i technologii ukierunkowanych na ochronę środowiska naturalnego oraz jednym z liderów transformacji energetycznej w walce ze zmianami klimatycznymi).

Zrekonstruowane w wystąpieniach prezydenta Zełenskiego profile traumy, choć dalece różnicowane (por. trauma ofiar poniesionych w walce narodowowyzwoleńczej vs. traumatyczne przeżycia związane z katastrofą ekologiczną), dopełniają się, tworząc spójny, ze względu na każdorazowo przywoływane kontekst sytuacyjny i tło społeczno-polityczne, obraz pojęcia – doświadczeń traumatycznych związanych z wojną. Wyodrębnione profile z pewnością nie tworzą kompletnego, uporządkowanego zbioru. Zbiór ten będzie zawsze niedokończony, ponieważ

zestaw cech przypisanych obiektowi medializacji w związku z niepowtarzalnością, nieprzewidywalnością i zmiennością wojennych wydarzeń traumogennych może być zgodnie z przyjętymi wcześniej przesłankami modyfikowany i poszerzany.

W przytoczonych fragmentach wystąpień prezydent konsekwentnie stosuje również kilka wybranych strategii i taktyk dyskursywnych (Patocka-Sigłowy 2019, 101-102) – działań i praktyk zorientowanych na osiągnięcie określonego celu (Wodak 2008, 195), które, przywołując w pamięci odbiorców wspomnienie o traumie, służą realizacji nadrzędnego zadania – pozyskania wspomnianych różnorodnych form wsparcia działań przeciwko rosyjskiemu agresorowi. Podejmowane w prezydenckich przemówieniach zabiegi komunikacyjno-narracyjne przeciwdziałają getoizacji ukraińskiej traumy grupowej powstałej w wyniku rosyjskiej napaści, nawiązując jednocześnie do traumy wspólnotowej adresatów, co znajduje uzasadnienie w prowadzonych współcześnie badaniach socjologicznych. Ich wyniki w jednoznaczny sposób wskazują na związek traumy kolektywnej ze zdolnością rozpoznawania, odczuwania i dzielenia cierpienia innej ludzkiej zbiorowości oraz przejmowania za nie odpowiedzialności (Nawrocki | Bierwiazzonek 2019). W analizowanych urywkach tekstów wygłaszanych przez Zeleńskiego w parlamentach narodowych dominują trzy typy strategii dyskursywnych:

1) ogólna strategia informacyjno-interpretacyjna wraz z taktyką wyjaśniania, która ma za zadanie poinformowanie adresata o ważnym wydarzeniu z życia społecznego, gospodarczego i politycznego – agresji Rosji na Ukrainę i wywołanych przez nią doświadczeniach traumatycznych, np.

W przemówieniu skierowanym do Holendrów:

36 днів! 36! Саме стільки наша держава, наш народ сам на сам проти армії, яку називали серед найсильніших у світі. Росія готувалася до цього походу проти нас, проти свободи, проти наших людей десятки років. Вони накопичили стільки ресурсів на війну, на смерть, скільки не кожна європейська країна може витратити на життя.

W przemówieniu skierowanym do Estończyków:

Протягом тридцяти років народи Європи насолоджувалися миром, свободою та спільними можливостями для розвитку. Тепер же російський реваншизм знищив усе те добре, що десятиліттями працювало на спокій Європи, на стабільність життя європейських народів. Від глобальної архітектури безпеки залишилися хіба що уламки. Такі ж руїни, як і від українських міст, розбомблених російськими ракетами та авіацією.

2) strategia kształtowania emocjonalnego stanu odbiorcy – niepokoju, napięcia, przerażenia, empatii, wzruszenia, współczucia i współodczuwania, realizowana przez taktykę solidaryzacji i jednoczenia w kolektywnej traumie zbiorowości ukraińskiej oraz taktykę odwoływania się do emocji odbiorcy poprzez przywoływanie obrazów i doświadczeń traumy grupowej odbiorców, np.

W przemówieniu skierowanym do Francuzów:

9 березня російські авіабомби були скинуті на дитячу лікарню й пологовий будинок у нашому місті Маріуполі. Це було мирне місто на півдні України. Абсолютно мирне – поки до нього не підійшли російські війська й не взяли його в жорстоку облогу, як у Середньовіччі. Поки вони не почали морити людей голодом, спрагою, вбивати вогнем. [...] А в іншій жінки... У неї був роздроблений таз. Її дитина загинула ще до народження. Жінку намагалися врятувати, боролися за її життя! Але вона благала лікарів про смерть.

3) strategia argumentacyjna z taktyką analizy kontrastywnej poprzez zestawienia paralelnych faktów i wydarzeń traumatyzujących – tych w Ukrainie z tymi powiązаными z kolektywną traumą słuchaczy, taktyką wskazywania perspektywy/prognozowania rozwoju wydarzeń – zagrożenia ponownym doświadczeniem/wzmocnieniem traumy oraz taktyką ilustrowania; celem tej strategii jest uzasadnienie planowanych i podejmowanych działań – walki z rosyjskim najeźdźcą – oraz wezwanie lub przekonanie do nich lub do udziału w nich adresata, np.

W przemówieniu skierowanym do Nowozelandczyków:

I тому я пропоную саме вашій країні, вашим лідерам розглянути можливість взяти до уваги цей екологічний пункт нашої формули миру. Я закликаю вас проявити лідерство в міжнародних інституціях, зокрема в ООН, і на двосторонньому рівні з іншими державами, щоб світ побачив і цей виклик російської війни.

W przemówieniu skierowanym do Brytyjczyków:

Посилуйте санкції проти держави-терориста. Визнайте її нарешті державою-терористом. Знайдіть спосіб зробити безпечним наше українське небо. Зробіть те, що ви можете.

Zakończenie

Trauma domaga się reprezentacji, a jednocześnie zdaje się stawiać jej opór – traumatyczne doświadczenia, choć trwale wpisane w los ludzki, zdają się alienować w dobie współczesnej kultury – trauma w mediach spychana jest na margines głównego nurtu, jako doświadczenie, wymagające specyficznego traktowania (Löschnigg 2018). Paradoksalnie wojna z jej zniszczeniami, aktami barbarzyństwa, cierpieniami, torturami i śmiercią ofiar jest obecna na arenie medialnej praktycznie każdego dnia. Jednak medialny przekaz takich wydarzeń, będących teoretycznie silnym czynnikiem traumogennym, nie sprawia, że trauma rozlewa się na miejsca odległe od frontu. Uczestnicy „medialnie zapośredniczonego seansu” (Kajfosz 2020, 4) śledzą losy jego bohaterów, rzadko odbierając i utożsamiając się z ich traumą.

Zeleński zdaje się łamać topos niewyraźności i niemożności przekazania wojennego doświadczenia i przekazuje traumę kolektywną Ukraińców, łącząc doświadczenie bezpośrednie z doświadczeniem zmedializowanym. Traumatyczne przeżycia nie są opowiadane w sposób konwencjonalny, a przez nielinearność, fragmentację i performatywność języka. Zeleński w swojej narracji wykorzystuje multiperspektywizm, mówi o traumie jako przedmiocie pamięci (zbiorowej i postpamięci), interpretuje traumę w kontekście perspektywicznej oceny tego, co doświadczone, tego, co pamięcią ogarnięte. Konstytutywne elementy prezydenckiej narracji kształtują traumę jako przedmiot pamięci z przeszłości (na której treść składają się dyskursywnie aktywowane obrazy – traumy – z przeszłości adresata), dzieloną z aktorami dyskursu – zarówno świadkami oraz nosicielami traumatycznych wydarzeń, jak i przedstawicielami grup interesów.

Bibliografia

- ALEXANDER, J. (2010), *Znaczenia społeczne*. Kraków.
- ANTONIAK, J. (2018), Trauma wojenna na przestrzeni wieków. O człowieku w doświadczeniu granicznym przez pryzmat tekstów źródłowych i literackich, [w:] *Litteraria Copernicana* 3 (27), 175-181.
- BARTMIŃSKI, J. (1993), O profilach i profilowaniu raz jeszcze, [w:] Bartmiński, J. | Tokarski, R. (red.), *O definicjach i definiowaniu*. Lublin, 269-275.
- BARTMIŃSKI, J. | NIEBRZEGOWSKA, S. (1998), Profile a podmiotowa interpretacja świata, [w:] Bartmiński, J. | Tokarski, R. (red.), *Profilowanie w języku i tekście*. Lublin, 211-224.
- BAZHENOVA, H.. (2023), Międzynarodowa pomoc finansowa i militarna dla Ukrainy walczącej z rosyjską agresją, [w:] <https://ies.lublin.pl/komentarze/miedzynarodowa-pomoc-finansowa-i-militarna-dla-ukrainy-walczacej-z-rosyjska-agresja/> (dostęp: 10.03.2024).
- BERLANT, L. (2018), Trauma i niewymowność, [w:] *Teksty Drugie* 3, 176-195.
- DIJK, T. A. VAN (2003), Dyskurs polityczny i ideologia, [w:] *Etnolingwistyka* 15, 7-28.
- DYMKOWSKI, M. (2019), Pod presją pamięci o narodowych traumach i urojeniach, [w:] *Historyka. Studia metodologiczne* 49, 263-287.
- FILAR, D. (2013), *Narracyjne aspekty językowego obrazu świata. Interpretacja marzenia we współczesnej polszczyźnie*. Lublin.
- KAJFOSZ, J. (2020), Między traumą a reifikacją, czyli o estetyzacji reprezentacji przeszłości i schematach pamięci społecznej, [w:] <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/sn/article/view/sn.2379/6138> (dostęp: 5.09.2023).
- KAMPKA, A. (2022), Obraz – retoryka – wartości. Medialne relacje wojenne, [w:] *Roczniki Nauk Społecznych* 15 (2), 21-39.
- KOKOWICZ, D. (2022), Wizerunek Polski w „Daily Telegraph” w latach 2007-2010. Toruń.
- KOPALIŃSKI, W. (2012), *Słownik wyrazów obcych*. Warszawa.
- LÖSCHNIGG, M. (2018), Niewysłowna wojna. Trauma i „kryzys języka” w angielskiej i niemieckiej literaturze pierwszej wojny światowej, [w:] *Teksty Drugie* 4, 56-72.
- MIK, C. (2022), Agresja Rosji na Ukrainę i jej konsekwencje dla rządów prawa na poziomie międzynarodowym. Szkic problematyki, [w:] Kozłowski, A. (red.), *Rządy prawa jako wartość uniwersalna. Księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*. Wrocław, 429-469.

- NAROŻNA, D. (2022), Social media Wołodymyra Zeleńskiego a kreowanie wizerunku w dobie wojny ukraińsko-rosyjskiej, [w:] Przegląd Politologiczny 2, 107-115.
- NAWROCKI, T. | BIERWIACZONEK, K. (2019), Przetrawianie i trauma. Pamięć zbiorowa o latach wojny w śląskiej wsi, [w:] Studia Socjologiczne 4, 75-102.
- PATOCKA-SIGŁOWY, U. (2019), Komunikowanie polityczne w Rosji. Specyfika dyskursu prezydenckiego. Gdańsk.
- POTYRAŁA, A. (2023), United Nations Security Council towards war in Ukraine, [w:] Świat Idei i Polityki 2, 13-32.
- SASIŃSKA-KLAS, T. (2014), Mediatyzacja a medializacja sfery publicznej, [w:] Zeszyty Prasoznawcze, t. 57, 2 (218), 162-175.
- SKULSKA, J. K. (2016), Retoryka propagandy jako narzędzie prowadzenia wojny, [w:] Studia Bezpieczeństwa Narodowego 9, 161-179.
- TYSZKIEWICZ, A. (2023), Konflikt rosyjsko-ukraiński jako czynnik nowej dwublokowej rywalizacji, [w:] Gruszczak, A. (red.), The war must go on. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski. Kraków, 23-32.
- WASIUTA, O. (2022), Wybrane konsekwencje polityczno-militarne wojny rosyjsko-ukraińskiej, [w:] Wiedza Obronna 2, 39-66.
- WODAK, R. (2008): Dyskurs populistyczny: retoryka wykluczenia a gatunki języka pisanego, [w:] Duszak, A. | Fairclough, N. (red), Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej. Kraków, 185-213.
- ZIELIŃSKA, M. (2018), Wojna, trauma i kultura, [w:] Teksty Drugie 4, 7-11.
- ZIMBARDO, P. G. | GERRIG, R. J. (2012), Psychologia i życie. Warszawa.
- Teksty wystąpień Wołodymira Zeleńskiego
- My... (2022), My stoyimo, boremos' i vyhrayemo, bo my razom – Ukrayina, Ameryka y uves' vil'nyy svit – vystup Volodymyra Zelens'koho na spil'nomu zasidanni obokh palat Konhresu SSHA, [Ми стоїмо, боремос' і виграємо, бо ми разом – Україна, Америка й увесь вільний світ – виступ Володимира Зеленського на спільному засіданні обох палат Конгресу США,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/mi-stoyimo-boremos-i-vigrayemo-bo-mi-razom-ukrayina-amerika-80017> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrayiny na spil'nomu zibranni Senatu, Natsional'nykh zboriv Frantsuz'koyi Respubliky ta Rady mista Paryzha, [Промова Президента України на спільному зібранні Сенату, Національних зборів Французької Республіки та Ради міста Парижа,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-na-spilnomu-zibranni-senatu-naci-73773> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrayiny u Heneral'nykh kortesakh Ispaniyi, [Промова Президента України у Генеральних кортесах Іспанії Promova Prezydenta Ukrayiny u Heneral'nykh kortesakh Ispaniyi,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-u-generalnih-kortesah-ispaniyi-74125> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrayiny v Natsional'niy asambleyi Respubliky Koreya, [Промова Президента України в Національній асамблеї Республіки Корея,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-v-nacionalnij-asambleyi-respubli-74257> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrayiny Volodymyra Zelens'koho v Kneseti, [Промова Президента України Володимира Зеленського в Кнесеті,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-kneseti73701> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrayiny Volodymyra Zelens'koho v parlamenti Yaponiyi, [Промова Президента України Володимира Зеленського в парламенті Японії,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-parlamen-73769> (accessed: 10.04.2022).

- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelens'koho u Heneral'nykh shatakh, parlamenti Niderlandiv, [Промова Президента України Володимира Зеленського у Генеральних штатах, парламенті Нідерландів,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-u-generaln-74001> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelens'koho v parlamenti Hretsiyi, [Промова Президента України Володимира Зеленського в парламенті Гречії,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-parlamen-74157> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelens'koho v Eduskunti, parlamenti Finlyandiyyi, [Промова Президента України Володимира Зеленського в Едускунті, парламенті Фінляндії,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-eduskunt-74181> (accessed: 10.04.2022).
- Promova... (2022), Promova Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelens'koho v Riigikogu, parlamenti Estonii, [Промова Президента України Володимира Зеленського в Рійгікогу, парламенті Естонії,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-riigi-kog-74297> (accessed: 10.04.2022).
- Vystup... (2022), Vystup Prezydenta Ukrainy pid chas urochystoho zasidannya Seymasu Lytvy z nahody vidznachennya Dnya zakhysnykiv svobody ta tseremoniyi vruchennya premiiy Svobody Lytovs'koyi Respubliki, [Выступление Президента Украины во время торжественного заседания Сеймаса Литвы по случаю Дня защитников свободы и церемонии вручения премии Свободы Литовской Республики,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistogo-zasidannya-s-80361> (accessed: 10.04.2022).
- Zaklykayu... (2022), Zaklykayu pidtrymaty ukayins'ku formulumyru y rozpochaty konsolidatsiyu svitu zarady protydyiy ekotsydu – promova Prezydenta v parlamenti Novoyi Zelandiyyi, [Закликаю підтримати українську формулу миру й розпочати консолідацію світу заради протидії екоциду – промова Президента в парламенті Нової Зеландії,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/zaklykayu-pidtrimati-ukrayinsku-formulu-miru-j-rozpochati-ko-79841> (accessed: 10.04.2022).
- Zvernennya... (2022), Zvernennya Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelens'koho do Parlamentu Velykoyi Brytaniyyi, [Звернення Президента України Володимира Зеленського до парламенту Великої Британії,] [in:] <https://www.president.gov.ua/ru/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-parl-73441> (accessed: 10.04.2022).